

Grupp 3 – Svåra berättelser och traumatiska upplevelser

Har museerna tillräcklig beredskap och kompetens för att hantera de processer som kan sättas igång genom insamling av svåra levnadsberättelser?

- Vad händer med människor som har traumatiska upplevelser när vi uppmanar till berättande?

- Vilka önskvärda eller icke önskvärda processer sätts igång?

- Kan vi på museerna hantera dessa konsekvenser? Hur bör vi agera?

- Hur gör man en engagerande utställning med svåra levnadsberättelser på ett etiskt /moraliskt korrekt sätt? Vem sätter de moraliska gränserna, när man inte kan lita på berättarens eget omdöme?

- Hur skyddar vi uppgiftslämnare/avbildade personer för framtida exploatering?

Att arbeta med svåra berättelser och traumatiska upplevelser

Museerna har ofta dålig och ibland ingen beredskap alls att hantera svåra levnadsberättelser. Att samla in sådant material är därför något som kräver ordentliga förberedelser, att man avsätter den tid och den tillit som behövs för att informanten ska känna sig redo för sitt berättande, sin berättelse, och att vi inser och respekterar att en intervjusituation också är en maktrelation där vi får röra oss med stor försiktighet. Dessutom bör både museipersonal och informanter få tillgång till och handledning av extern expertis inför och under processens gång, gärna aktörer ur vården vilka arbetar med den här typen av frågor.

Vilka processer som sätts igång genom återberättandet av svåra upplevelser kan vi inte veta på förhand och vi kan heller inte ta för givet att människor alltid vill berätta. I den intervju- eller samtalssituation som uppstår måste vi därför försöka sätta igång önskvärda processer genom att ge människor möjlighet att få tala om, reflektera över och känna stolthet över sin historia och att de får känna delaktighet i ett större sammanhang. Negativa konsekvenser som skulle kunna uppstå kan vara att vi i värsta fall orsakar informanten skada, att vi rör upp saker vi inte kan hantera samt att informanten känner sig lurad, att vi varit otydliga om VAD, HUR och VARFÖR vi vill att hon/han berättar.

Att samla in svåra levnadsberättelser betyder därför att vi måste upprätta ett slags kontrakt mellan institution och informant där vi försöker göra tydligt vad vi vill och kommer överens om. Likaså måste vi ändå vara beredda på att vi kan komma att behöva omförhandla kontraktets innehåll, kanske till och med långt in i framtiden, eftersom informanten eller informantens närstående kan komma att få ett förändrat förhållande till materialet över tid. I de situationer där ett tydligt kontrakt inte kunnat upprättas kan det ibland vara bättre att helt avstå från att ta in ett material. Om konflikt om uppsåt uppstår i samband med att materialet används i offentliga sammanhang, är det också viktigt att någon har ett övergripande ansvar från institutionens sida, och att museet kan gå in och ta en diskussion med berörd part om var konflikten ligger, hur den bäst kan lösas och huruvida det faktiskt betyder att materialet måste tas bort. Man kanske inte alltid måste "ta ner skylten"...

SAMDOKS HÖSTMÖTE 2008

Sammanfattning av gruppdiskussioner

Ytterligare problematik som måste diskuteras och utvärderas är om vi som institutioner kan lämna något slags garanti på att vi i alla sammanhang och tider kommer att kunna skydda uppgiftslämnaren från framtida oönskad exploatering? Det kan vi med största sannolikhet inte göra och här finns liksom i frågan om själva insamlingen av svåra levnadsberättelser inga patentlösningar. Museerna måste själva värdera hur ett material ska göras tillgängligt och i vilken utsträckning. Här finns dock riktlinjer att följa i gällande lagstiftning (PUL) och genom upprättade forskningsetiska regelverk. I de fall där själva institutionen byter till andra ägarförhållanden och därmed också det arkiverade materialet, bör gällande riktlinjer för sekretess följas. Särskild försiktighet bör iaktas om och när man gör material tillgängligt på Internet.

Ragnvi Andersson

Grupp 4 – Förväntningar

Museernas projekt kan skapa speciella förväntningar från olika berörda på att deras erfarenheter, upplevelser och uppfattningar tas tillvara och gestaltas på ett "riktigt" sätt.

- Vilka förväntningar kan det handla om?
- Hur vill, bör och kan museerna motsvara dessa förväntningar?
- Vad betyder museet som arena och varumärke i mötet med olika berörda?

Sammanfattning av diskussionen:

Museitjänstemannen/kvinnan arbetar inom ramen av en rad olika förväntningar. Från museiledning/uppdragsgivare finns en typ av förväntningar som oftast är relaterat till ekonomi som styrande medel. Besökssiffror kan bli viktiga och då gäller det att inte hamna i fällan "besöksfrieri". Exempel togs fram där publikdragande utställningar inte alltid har med dokumentation och samlingar att göra, men kan leda till att ny publik nås. I sådana lägen kan museimannens professionella förväntningar på sig själv orsaka skakighet integritetsmässigt. Hur behålla sin integritet och inte tappa i trovärdighet mot publik och sig själv? I gruppen beskrevs också hur en spektakulär utställning som drog enorm publik fick spill över effekt som i förlängningen gynnade museet. Museets personal var inte involverad i utställningsbygget som sköttes av ett arrangemangsbolag, men "på köpet" fick man äntligen en ny entré, nya toaletter och ventilation.

Några i gruppen beskrev hur själva uppdraget ofta är diffust formulerat vilket leder till egna tolkningar. Överhuvudtaget beskrevs en tendens i museivärlden som nästan kan liknas vid början på ett paradigmskifte där ett distanserat förhållningssätt lämnas för interaktion och konceptuella händelser. Själva utställningssituationen används ibland för både insamling/dokumentation, exponering och interaktion med besökare eller informanter. Ett annat exempel är långa dokumentationsprojekt där forskare och informanter umgås under flera år och där gränsen mellan den professionella rollen och den personliga kan börja suddas ut och skapa oönskade bindningar som kan hota forskarintegriteten. Med andra ord helt nya situationer där saker kan hända som man inte har kontroll över. Hur ser förväntningarna ut då

SAMDOKS HÖSTMÖTE 2008

Sammanfattning av gruppdiskussioner

och hur svarar vi upp på dem? Museernas personal och forskare måste i sådana projekt ha modet att sätta igång processer men samtidigt hitta och utarbeta strukturer, styrmedel och metoder för arbetet och för att sätta gränser när det behövs. Viktigt blir också att vara noggrann med avtal både vad gäller juridik och psykologi.

Den stora allmänhetens förväntningar på museer är dock fortfarande tydliga. Man vill ha svar på frågor och förväntar sig att museet kan tillhandahålla svaren. Ett exempel som togs upp var en utställning där man valt att ställa fler frågor och ge färre svar. Det upplevdes som provokativt och kommenterades av många besökare. Det finns ett sakligt intresse hos många besökare, de vill ha kunskaper. Man förknippar också ofta museer med det som är gammalt. Folk förväntar sig inte alltid upplevelser även om det uppskattas när det finns möjlighet till det också. Museernas attityd till kunskapskravet och auktoritetsrollen har blivit mer ödmjuk. Besökarna har börjat dras in i processen och museerna vill ta tillvara publikens förmåga att tolka. Det finns alltså nya förväntningar på besökarna.

Förväntningar från de personer som donerar föremål brukar vara att man skall ta emot deras gåvor. Det kan till och med vara lite besvärligt att inte ta emot. Givaren kan vilja bli av med föremålet av praktiska skäl eller vilja bidra till historien med något som man själv tycker är viktigt. Det finns ofta en förväntan att föremålet skall visas i utställning. Det är viktigt att vara mycket tydlig med information till gåvogivaren för att undvika besvikelser. Föremålet blir ett band mellan museet och givaren. Gruppen diskuterade även etikfrågor kring föremålshandling. Hur skall vi förhålla oss till exponering av föremål i en kontext som inte stämmer (vilket förekommer)? Vilket ansvar har vi och hur långt är vi beredda att gå med tanke på att vi samtidigt alltid hävdar betydelsen av föremålens kontext?

Informanter tillhör en grupp som för en kort eller längre tid kommer nära intervjuare och forskare. Den förväntan från informanten som finns i intervjusituationen är först och främst att bli lyssnad till. Man vill berätta sin historia. Men det faktum att man skänker sin historia till en person och institution kan skapa band. Det finns exempel på fältarbeten där detta möte skapat band som levt kvar i nästa generation. I en tid då vi matas med upplevelser och information verkar det lyssnande mötet vara välkommet. Men dokumentationsprojekt idag kan se väldigt annorlunda ut mot tidigare. Informanten blir ibland en medspelare i en process där hon/han själv får delta i gestaltningen av den information som lämnas. Då ställs större krav både på informant och forskare/museipersonal. Exponering på Internet, som flitigt används idag, är ytterligare ett exempel som visar på att ansvarsfrågan är viktig och måste göras tydlig. Formerna för återkoppling till informanterna och tydliga skriftliga avtal kring behandling av material och eventuell sekretess kanske ytterligare bör utvecklas.

Hur museimannen/kvinnan och forskaren skall avväga dessa olika arbetssätt är något att ta itu med i nuet!

Gilda Stiby

SAMDOKS HÖSTMÖTE 2008

Sammanfattning av gruppdiskussioner

Grupp 5 – Lyckade och mindre lyckade projekt

Vad räknas som lyckade och misslyckade projekt och vad kan vi lära av erfarenheterna?

- Villkor och förutsättningar: vad är goda förutsättningar, vad är dåliga förutsättningar? Hur kan projekt genomföras trots dåliga förutsättningar?

- För- och nackdelar med att arbeta med olika syften inom ramen för ett och samma projekt

- Vad kan vi lära av mindre lyckade projekt?

- Fallgropar under arbetets gång

- Recept för framgång

Projekten vi driver har så olika karaktär, därför är det svårt att ge enhetliga råd som skall gälla för alla. Det handlar också mycket om vilka förväntningar man har på resultatet och hur de förväntningarna infrias.

Våra diskussioner ledde i alla fall till följande:

Goda förutsättningar är viktigt.

De kan bestå av:

- En bra grundidé och projektbeskrivning med en tydligt formulerad målsättning.
- Kontakter, nätverk och en bra dialog med dessa.
- Att ledningen på museet är positiv till idén.
- Förkunskap om ämnet som skall behandlas.
- Tydlig information till berörda om varför vi gör detta.
- Resurser, vad gäller tid, pengar och personal.

Fallgropar under projekttiden

Under projekttiden kan olika problem dyka upp. Det är en fördel om man har en beredskap för det. T ex kan någon i projektet måsta sluta eller man upptäcker att man har svårt att jobba ihop. Pengarna kan sina och oväntade hinder dyka upp. Genom att resonera om dylika problem redan vid projektets start, kan man också känna sig mer förberedd.

Det finns alltid risk för att man med sitt arbete missar den målgrupp, som är mest berörd. T ex kan man i ett utställningsprojekt rikta sig mot den målgrupp som beskrivs i utställningen. Och så visar det sig att dom inte alls är intresserade, utan i stället är det folk runtomkring som vill veta mer om just den gruppen. Värt att tänka på i flera sammanhang.

Goda erfarenheter

De personliga mötena fungerar för det mesta bättre jämfört med kontakter via t ex det digitala nätet. (Undantag finns naturligtvis, vissa målgrupper är lättare att nå via ”nätet”). Det kan handla om intervjusituationer, informationsmöten, i grupp eller enskilt, med personer man vill knyta till sig och samarbeta med. Att äta eller fika tillsammans kan tyckas trivialt, men ger bra förutsättningar för kontakt. Gruppintervjuer är både resurssnåla och dynamiska, väl värda att pröva! Kan kombineras med djupintervjuer.

Syftet med projektet kan variera. Det kan exempelvis vara både ett pedagogiskt projekt och ett arkivinsamlade projekt. Detta kan vara en fördel för att det engagerar flera personer vid museet och för att det kan vara lättare att få finansiering. Men det kan också bli för stort och ohanterligt.

SAMDOKS HÖSTMÖTE 2008

Sammanfattning av gruppdiskussioner

Tid för eftertanke

Vad blev resultatet? Det är en viktig fråga att ta sig tid till. Utvärdering av projektet tjänar alla på. Det är också viktigt att bearbeta det inkomna materialet. En utvärdering bör innehålla både beskrivning av resultat och genomgång av arbetsprocessen, både bra och dåliga saker. Och utvärderingen skall ses som en lärdom till nästa gång, inte bara stoppas in i en hylla för att glömmas bort.

Framgångsrecept

- Bra grundidé
- Tydlig projektbeskrivning
- Kontakter och nätverk
- Tid för bearbetning
- Prioritera dialog
- Utvärdering
- Förankring
- Definiera bidraget

Sofia Seifarth och Hillevi Wadensten

Grupp 6 – Uppföljning och utvärdering

Hur vanligt är det att museernas projekt utvärderas och att kunskaperna från utvärderingarna förs vidare i den fortsatta verksamheten?

- *Hur går utvärderingarna till nu?*
- *Hur bör det göras – vad ska en utvärdering innehålla?*
- *Hur tar man tillvara erfarenheterna från utvärderingar?*

Idag är utvärderingsarbete inom utställnings- och dokumentationsprojekt relativt sällsynt, särskilt vid dokumentationer. Tyvärr använder museer alltför sällan gamla utvärderingar som underlag för nya projekt. Ofta startar det konkreta utvärderingsarbetet först efter att en produktion är avslutad. Vanligtvis sker detta genom interna gruppdiskussioner och utredningar. En förklaring till att externa utvärderingar är mer sällsynta kan vara bristande ekonomiska förutsättningar från museets sida och att det i många fall är känsligt för personal att granskas utifrån.

Ibland utför museerna publikundersökningar. De kan bestå av frågelistor men också av platser för feedback i utställningarna som t ex en besöksbok eller en anslagstavla. Som färdigt dokument visar utvärderingar om museerna når utsatta mål men också hur arbetet har gått till, något som kan vara värdefullt för kommande generationer att ta del av. För de anställda består mycket av behållningen av utvärderingsarbetet i den reflexiva processen snarare än i själva slutdokumentet. Samtidigt bär de anställda ofta med sig ett inre utvärderingsarbete under projektarbetets gång.

Hur utvärderingsarbete bör gå till beror först och främst på vad som skall undersökas eller mätas. Museerna har kommunalt/regionalt/statligt angivna mål och visioner men också egna.

SAMDOKS HÖSTMÖTE 2008

Sammanfattning av gruppdiskussioner

Ibland förekommer dessutom andra externa uppdragsgivare eller samarbetspartners. Till att börja med är det avgörande att uppföljnings- och utvärderingsarbetet är förankrat hos museiledning, styrdokument och övergripande budget. Utvärderingen bör vara inplanerad från första början och utföras kontinuerligt under arbetets gång, inte bara under enskilda projekt, utan i det övergripande helhetsarbetet.

Museets verksamhetsmål är både kvantitativa (t ex besöksstatistik) och kvalitativa (innehållsrelaterade). Vem som utför en utvärdering korresponderar med hur den skall användas och om det är kvalitativa eller kvantitativa mål som skall mätas. En förutsättning för att kunna utföra en kvalitativ utvärdering är att det finns tydligt angivna mål för det specifika projektet och inte bara för verksamheten i stort. I dessa sammanhang är det ofta önskvärt med tydligare målformuleringar från museiledningen. Utvärderingsarbete kan utföras både inifrån av museets personal och utifrån av externa företag men också mellan museer via olika nätverk och samarbetsorgan. Man kan alltså utföra kvantitativa och kvalitativa utvärderingar av arbetsprocess, slutresultat och publikmottagande. Sammantaget bör utvärderingar innehålla en analys av metodbruk, resursbruk och deltagarna/besökarnas erfarenheter från projektet.

Slutsatser

Poängen med utvärderingar är att säkerställa, förbättra och föra vidare kunskap kring museernas arbete. Uppdragsgivare kan använda sig av utvärderingar för att undersöka om och hur museerna når sina mål. De anställda kan använda sig av utvärderingar för att förbättra arbetsprocessen och därmed kvalitén. Museerna kan sinsemellan använda sig av utvärderingsarbete för att inspireras av varandra och förbättra samarbetet dem emellan. Museerna kan ta tillvara på erfarenheter från utvärderingar genom att anordna seminarier eller t ex utforma en handbok eller övergripande utvärderingsmall och publicera rapporter baserade på utvärderingsarbetet. Samtidigt kan uppföljning och utvärdering också ses som ett verktyg för att öppna upp för nya tankar och visioner på arbetsplatsen och inte låsa sig vid det som varit.

En kvalitativ utvärdering kan även försöka svara på frågan om vilken världsbild vi kommunicerar i projektet – ställd mot vilken världsbild vi är ålagda eller vill kommunicera. Om personalen är alltför homogen, vilket ofta är fallet på museerna idag, kan man även ställa sig frågan om det är möjligt att ta önskvärd hänsyn till kön, klass, generation, etnicitet etc. Detta är något vi bör ta hänsyn till vid kommande rekryteringar av museipersonal. I förlängningen rör sig uppföljning och utvärdering om att nå kvalitet i arbetet inom museet, mellan museerna och i museernas förhållande till samhället de verkar i. För att svara på frågan hur man bäst tar tillvara på erfarenheter från utvärderingar måste alltså kvalitetsbegreppet utredas. I förlängningen hjälper aktivt utvärderingsarbete till att utmana principerna för och innehållet i kulturarvsbegreppet.

Elin von Unge och Lena Kättström Höök